

de Costanza tabyasına ilk bayrağı dikerken şehid düşen alemdar veya bayraktarın hâtırasını yaşatmak için yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Şehid alemdarın kabri veya makamı da bu küçük caminin hemen yanındadır. Bayraktar Camii kapısı üstündeki manzum çok uzun kitâbesinden anlaşıldığına göre Sultan II. Mahmud devrinde 1236'da (1820-21) Kaptan Abdullah Paşa tarafından önemli ölçüde tamir ve ihya ettirilmiştir. Tamiri yaptırının 1234 Ramazanında (Temmuz 1819) kaptan-ı deryâ olan Abdullah Paşa olduğu tahmin edilmektedir. Yüksek bir tabya üstünde inşa edilen cami 1962 ve 1963 yıllarında Rumlar tarafından geniş ölçüde tahrip edilerek minaresi de yıkılmıştır. Ayrıca içinde şehid bayraktarın sandukası ile bir de sancak bulunan türbesi bomba konularak tahrip edilmiştir.

Bayraktar Camii mimarisi itibariyle önemli bir özelliğe sahip değildir. Kare biçiminde olan binanın giriş tarafındaki köşe bölünerek küçük bir türbe haline getirilmiştir. Bu türbeden itibaren kible duvarına kadar cami hariminin sol tarafı ziyaret yeri olduğu söylenen bir duvarla bölünmüştür. Türbe duvarına bitişik olarak da kısa gövdeli bir minare yapılmıştır. Cami girişinin önünde üç sivri kemerli bir son cemaat yeri vardır. Binaının üstü çift meyilli, kiremit kaplı bir çatı ile örtülüdür. Son cemaat yerinin ise öne meyilli yine kiremitli bir çatısı bulunur.

İçerideki mihrap binanın tam eksekinde olmayıp solda bulunduğu göre

yandaki ziyaretçiler bölümünün aslında cami mekânına ait olduğuna ve sonradan bölündüğüne ihtimal verilmektedir. Yan duvarlar Kıbrıs'ın gotik kiliselerinde olduğu gibi destekleme payandalarına sahiptir. Bu da binaya Türk mimarisine aykırı düşen bir görünüm verir.

BİBLİYOGRAFYA:

İsmet Konur, *Kıbrıs Türkleri*, İstanbul 1938, s. 97; Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara 1964, s. 175-178; Oktay Aslanapa, *Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, İstanbul 1975, s. 6-7; Semavi Eyice, "Kıbrıs'ın Tarihi ve Türk Eserleri", *TTOK Belleteni*, sy. 44 (1974), s. 13; Fikret Çuhadaroglu, "Kıbrıs Camileri", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, II, Ankara 1975, s. 3, rs. 6-8, çz. 3.

SEMÂVİ EYİCE

BAYRAKTAREVİÇ, Fehim

(1889-1970)

Yugoslavyalı Türkolog.

14 Kasım 1889'da Saraybosna'da dünyaya geldi. Orta öğrenimini burada yaptıktan sonra 1911-1917 yıllarında Viyana Üniversitesi'nde Doğu (Arap, Fars ve Türk) ve Slav dilleri üzerine yüksek öğrenim gördü. 1918'de doktorasını verdikten sonra 1922 yılına kadar aralıklı olarak Saraybosna'da lise öğretmenliği yaptı. 1922-1924 yıllarında Cezayir Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ihtisasını tamamladı. 18 Şubat 1925'te Belgrad Üniversitesi Felsefe Fakültesi Dünya Edebiyatı Kürsüsü'ne doçent olarak tayin edildi; ertesi yıl burada Doğu Dilleri Kürsüsü'nü kurdu. 25 Mart 1930'da aynı kürsüde profesörlüğe yükseldi. 24 Ağustos 1939'da ordinaryüs profesör oldu. 1960 yılında emekli oluncaya kadar Doğu Dilleri Kürsüsü'nde görev yaptı. Emekli olduktan sonra da sekiz yıl kadar sözleşmeli olarak aynı görevi sürdürdü. 22 Şubat 1970'te öldü.

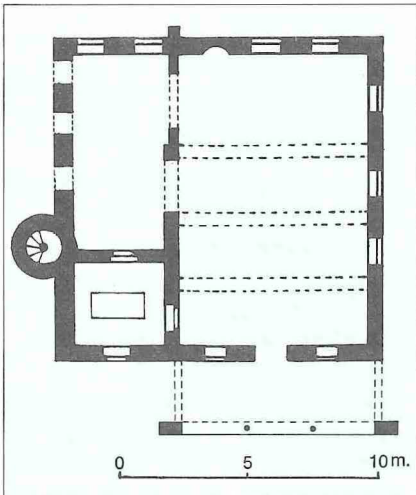
Yayın hayatına çok genç yaşta, Saraybosna'da çıkan *Behar* dergisinde neşredilen bazı Boşnak halk türkülleri ve hikâyelerini tercüme ederek girdi. 1904-1908 yılları arasında aynı dergide bu çeşit yazılarıyla şiirleri ve Almanca'dan bazı tercümeleri çıktı. 1911-1914 yıllarında da *Gajret* dergisinde şiirler ve tercüme-lerden başka İslâmiyet ve İslâmiyet'in yayılışına dair telif ve tercüme yazıları basıldı. İlk ilmi yayını, doktora tezi olan Ebû Kebîr el-Hüzelî'nin *Lâmiyye*'si ("La Lâmiyya d'Abû Kabîr al-Hudalî", *JA*, CCIII, Paris 1923, s. 59-115) hakkındadır. Sonraları Hüzelî'nin divanını da Sükke-

rî'nin şerhiyle birlikte Fransızca'ya çevirerek yayımlamıştır ("Le Diwan d'Abû Kabîr al-Hudalî", *JA*, CCXI, Paris 1927, s. 1-94).

Çeşitli dillerde şarkiyat ve Türkoloji'ye dair basılmış araştırmaların tenkitli ta-nıtmalarını yapmaya büyük önem veren Fehim Bayraktareviç'in Türk edebiyatıyla ilgili olarak şu çalışmalarını yayımlanmıştır: "Srpska pesma o Muhamedova rodjenju" ([Sırpça mevlid], *Glasnik Skopskog naučnog društva*, III, Skopje-Üsküp 1927, s. 189-202); "Nasredin-Hodžin problem" ([Nasreddin Hoca problemi], *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, XIV, Beograd 1934, s. 81-152); "O našim mevludima i o mevludu nopšte" ([Sırpça mevlid ve genellikle mevlid hakkında], *a.e.*, XVII, Beograd 1937, s. 1-37); "Jedna turska pesma koja je ušla u sretsku književnost" ([Mesîhî'nin Bahâriyye'si], *Letopis Matice Srpske*, Novisad 1955, s. 142-147).

Bayraktareviç Osmanlı devri Türk tarihiyle ilgili olarak da şu yayınları yapmıştır: "Hrišćanstvo i Islam pod Sultanima" ([Sultanların idaresinde Hristiyanlık ve İslâmiyet], *Srpski Književni Glasnik*, XXXII, Beograd 1931, s. 556-561, 641-649); "Jedna beyruldija o Prvom srpskom ustanku" ([Birinci Sırp ayaklanması hakkında bir buyrultu], *Glasnik Skopskog naučnog društva*, XI, Skopje-Üsküp 1931, s. 145-157); "Esterhazijevi Turski Spisi o Jugoslaviji, naročito o Bačkoj" ([Yugoslavya, bilhassa Bačka bölgesi hakkında Esterhazy'nin Türk belgeleri], *Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu*, V, Novisad 1932, s. 342-357); "Turski dokumenti manastira sv. Trojice kod plevälja" ([Taşlıca yakınındaki manastırda Türkçe belgeler], *Spomenik*, LXXIX, Sarajevo 1935, s. 25-85); "Türk - Yugoslav Kültür Münasebetleri" (Fransızca ve Türkçe, *II. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, İstanbul 1937); "Kako su Turci Zvali Beograd" ([Türkler Belgrad'ı nasıl adlandırmışlardır], *Istorijski časopis*, III, Beog-

Bayraktar Camii'nin planı

Fehim
Bayraktareviç

rad 1951-52, s. 209-225); "Turski spomenici u Ohridu" ([Ohri'de Türk eserleri], *Pri-lozi za orijentalnu filologiju...*, V, Sarajevo 1955, s. 111-135); "Glavni Carigradski arhiv i ispisi iz njega" ([İstanbul'da Başbakanlık Arşivi ve muhtevassından özetler], a.e., VI-VII, Sarajevo 1956-57, s. 283-299); "Goethes Interesse für Nasreddin Chodsha" ([Goethe'nin Nasreddin Hoca ilgisi], *Jean Deny Armağanı*, Ankara 1958, s. 31-37); *Osnovi turske gramatike* (Türk gramerinin esasları, Beograd 1962); "Das türkisch-islamische Kulturerbe bei den Jugoslaven" ([Yugoslavya'da Türk-İslâm mirası], *Németh Armağanı*, Ankara 1962, s. 43-59).

Bayraktareviç ayrıca Arap ve Fars dil ve edebiyatları hakkında da pek çok araştırma yayımladığı gibi Belgrad'da çıkan *Politika* gazetesinde de birçok yazı neşretmiştir. Bunların içinde Kosova Savaşı (1-4 Mayıs 1937), Türkler'in menşei (6-9 Ocak 1939), Türk idaresindeki Yugoslav müslümanları (2 Aralık 1940), Türkler'in Belgrad'ı adlandırması (6-9 Ocak 1941) ve Varvar Ali Paşa (23 Temmuz 1967) hakkındaki makaleleri doğrudan doğruya Türk tarihiyle ilgilidir.

Ayrıca Leiden'de basılan *The Encyclopaedia of Islam*'a ve zeyline de Yugoslavya, Balkanlar, Türk ve İslâm kültürleriyle ilgili maddeler yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mariya Cukanović, "Dr. Fehim Bayraktareviç'i Kaybettik", *Sesler Dergisi*, sy. 45, Skopje 1970, s. 21-24; M. Hadzijaheć, "Prof.Dr. Fehim Bajraktarević", *Annali Gazi Husrev-begove Biblioteke*, I, Sarajevo 1972, s. 132-134; İsmail Eren, "Prof.Dr. Fehim Bayraktareviç", *TDED*, XX (1972), s. 193-195; a.mlf., "Fehim Bayraktareviç", *GDAAD*, II-III (1973-74), s. 181-216 (etrafı bibliyografyası ve bir resmi ile).

SEMAVİ EYİCE

BAYRAM

Dinî veya millî açıdan
özel önemi olan ve topluca
kutlanan gün.

A) Etimolojisi. Kâşgarlı Mahmud'un tesbitine göre kelimenin aslı Farsça *bez-rem / bezzrâm* (بذرم / بذرام) olup "sevinç ve eğlence günü" demektir ve *beyrem / bayram* telaffuzu Oğuzlar'a aittir (*Dîvânü Lugâti't-Türk Tercümesi*, I, 263, 484; III, 176). Steingass'ın sözlüğüne *bezzrâm* imlâsıyla aldığı ve "çok neşeli yer" şeklinde açıkladığı (*Dictionary*, s. 166), Doerfer'in ise Farsça'ya Eski Türkçe'den geçtiğini söylediği (*TMEN*, II, 384-385) ke-

limenin etimolojisi yapılamamış, hangi dilden geldiği ve tam anlamı bulunamamıştır. Ancak Farsça'da her zaman görülebilen *z / z* (ز / ذ) değişimi (bk. Steingass, s. 556) göz önünde tutulduğunda kelimenin aslının Farsça olması ve *bez(m)-râm* şeklinde tahlil edilmesi muhtemel görülmektedir. Bu takdirde *bezzrâm*, *bezm* (بزم) "yiyip içme, konuşup eğlenme meclisi" kelimesinin *m* sesi düşmüş şekli olan *bez* (بز; Şükûn, I, 323) ile "hoş ve sevinçli" anlamını taşıyan *râm* (رام; Steingass, s. 564; Şükûn, II, 987) kelimesinin birleştirilmesi sonucu elde edilmiş, "neşeyle konuşup eğlenme, yiyip içme meclisi" anlamında bir birleşik isim olduğu kabul edilebilir.

Bayram kelimesinin Arapça'sı, sözlüklerde "âdet halini alan sevinç ve keder; bir araya toplanma günü" anlamlarıyla karşılanan *iddir* (العید / العید) . Bu kelimenin aslının ise *ıvd* (عود) olduğu ve "tekrar dönmek" anlamını taşıdığı bilinmekte ve bu durum İbnü'l-A'râbi ve Zebîdî gibi lügatçılar tarafından, "çünkü o her yıl yeni bir sevinçle döner" şeklinde yorumlanarak mevsimlerin dönmesine bağlanmaktadır (geniş bilgi için bk. Lane, V, 2190). Araplar'ın en büyük bayramı hacdır. Arapça'da "ziyaret etmek" şeklinde de açıklanan *hac* (الحج) "geri dönme, tekrar gitme" kelimesi İbrânîce'de "bayram" anlamında kullanılmakta olup (*hag*), *hvg* (bir şeyin etrafında dönme, dolanmak) kökünden gelmektedir (Cohn, s. 209, 213). Öte yandan hac ibadetinin en önemli rükünlerinden biri *ta-vafır* (Kâbe'nin etrafında dönmek). Bu rükünün diğer adı ise *dvr* (دار / دور) "devretmek, dönmek" kökünden türeyen *devârdır* (الدوار) ve bu kelimenin de anlamı "bir şeyin etrafında dönme, dolanma"dır. Böylece tarihin ilk çağlarından beri Arabistan yarımadasının en önemli kült merkezi olan Kâbe'nin etrafında dönme ibadetine, hepsinin de kelime anlamı "dönme" olan hac, id, tavaf ve devârdan zamanla idin Arapça, Süryânice ve İbrânîce'de, haccın ise yalnız İbrânîce'de "bayram" anlamını kazandığı anlaşılmaktadır (Sür. 'idâ, "bayram, tatil" [E², III, 1007]; İbr. *mô'adê Yahweh* "Yahve'nin bayramları" [NBD, s. 420]; Ar. *muâ-yede* "bayramlaşma"). İd kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de bir defa zikredilir (el-Mâide 5/114), hadis-i şeriflerde ise çok geçmektedir.

B) İslâm Öncesi. Bayramlar toplumların hayatında görülen olağan üstü gün-

lerdir. Bu günlerde yaşanan heyecanın derecesi insanların ahlâk anlayışları ile orantılı olmakta ve bazı toplumlarda başka zaman yapılması hoş karşılanmayan, hatta suç oluşturan hareketlerin dahi bayramlarda büyük bir serbestlik içinde yapılabildiği görülmektedir. Meselâ Katolik ve Protestanlar'da büyük perhiz (Paskalya'dan önceki kırk gün) arefesine rastlayan karnaval ve faşing kutlamaları, bugün "toplucu deşarj olma" şeklinde yorumlanan bir eğlenme çılgınlığına (Faschingstorheiten) dönüşmüş durumdadır (özellikle Rio karnavalı ve Münih faşingi).

Fazla iş günü kaybına ve çeşitli savurganlıklara sebebiyet verdiği için sayıları mümkün olduğu kadar azaltılan bayramların en fazla Eskiçağ'da kutlandığı görülmektedir. Tasvirî sanattan tanınan ilk bayram sahnesi, milâttan önce VI. binyıla ait Çatalhöyük duvar resimlerinde yer almaktadır. Tasvir edilen sahne, bereketli geçen bir avdan sonra boğa tanrının huzurunda yapılan çok hareketli bir toplu dans şeklindedir (bk. Mel-laart, lv. 54-57, 61-64). Çok tanrılı toplumlar da ilkbahar yağmurlarının başlaması, dolayısıyla ilk tohumların toprağa atılması, ilk ürünün devşirilmesi, hasat ve bağ bozumu gibi tarımla ilgili hemen her tabiat olayı ilâhî bir hüviyetle tanrıların evlenmesi, doğurması vb. şekillerde yorumlanarak birer bayramla kutlanmıştır. Dinî bayramların dışında kazanılan yeni zaferler, eski zaferlerin yıl dönümleri, hükümdar ailesinde meydana gelen evlenme ve doğum gibi olaylar, yeni tahta geçmeler de bayramlara konu olmuştur.

Zaman zaman bugün de uygulanan eski bir geleneğe göre hemen bütün toplumlarda en büyük bayram günü mahkûmlar affedilmekte veya cezaları hafifletilmektedir. Bu âdetin tarihe geçmiş en ünlü örneği ise yahudilerin Pesah (hamursuz) bayramı münasebetiyle, Hz. İsa'ya tercih ettikleri haydut Barabbas'ı Kudüs Valisi Pilatus'a affettirmeleridir (Yuhanna, 18/39-40). Bayramlarda dikkati çeken başlıca özellik yeme içmeye fazla yer verilmesidir. Bunun sebebini sadece eğlenmeye zemin hazırlamakta aramak gerekir. Çünkü eğlenmekle ilgisi olmayan dinî bayramlarda da yeme içmenin bayramın gereklerinden olduğu görülmektedir. Nitekim müslümanlar için yılın her gününde oruç tutmak câiz olduğu halde bir aylık farz orucu takip eden ramazan bayramının birinci günü